

PROSKRIBOVANÝ PROROK

Dni tedy jsou — či byly, z opatrnosti dodávám — konečně opravdu krásné i s těmi dešti v rozumných intervalech.

5 Pročež zavřel jsem na týden kalamář a pomalu jsem se odplížil na slunný dvorek nejmenší naší hospody, abych tu při čerstvé sklenici uvažoval, kterak a hlavně kde mám strávit těch několik dní, určených ke krásně živočišnému odpočívání na básnických vavřínech a na haldě nadělaných sloup-
 10 ců. V Tatrách? V norských fjordech? V alpské chatě? Těžko věru se rozhodnouti, když má člověk toho tolik na vybranou. Konečně přišel jsem k tomu přesvědčení, že napřed musím spočítati své jmění; pak bude rozhodnutí jistě snadnější. Vyklopil jsem tedy obsah své kapsy na stůl
 15 a jal jsem se bedlivě počítati. Obrátil jsem dvakráte každý nikláček, platí-li pět nebo deset, a nakonec shledal jsem, že mám právě osm korun. I řekl jsem si, že s těmi nevystačil bych ani v norském fjordu, ani v bližších Tatrách, a že tudíž jest se mi rozhodnouti pro něco ještě bližšího. Zastrčiv
 20 peníze do kapsy pokračoval jsem tedy v uvažování.

Byla neděle, pěkná neděle po žních. Všude bylo však plno práce, vozy rachotily, pacholci hulákali; sváželo se. Každý už chtěl míti plnou stodolu, neboť nebesům není
 25 letos co věřit. Dveřmi viděl jsem těžce míjeti žlutě navršené fůry, zapocený venkovan co chvíli zaskočil si na doušek: byla to veselá, nenedělní neděle, rozhodně hezčí, než když mívají křiklavě zpupné zástupy výletníků, které letos stihl
 30 zasloužený trest boží. Na venkově věru člověk nic tak nenávidí jako ty sváteční davy zevlující, spásající všechno kolem sebe a zanechávající po sobě dráhu mastných papírů. Jest mezi nimi patrně tu a tam nějaký slušný občan nebo lahodná
 35 dívenka, ale já nejsem z těch, kteří pro dva tři spravedlivé odpouštějí všem, a docela nic se nedivím venkovanům, že je často pálí v ruce kosa, bič, vidle, když strakatý městský had rozvine se z nádraží a šine se nemilosrdně cestou necestou jejich poli a lukami. Nemilují ani těch platících

z villegiatury, říkají „shnilé maso“ těm divokým tloušťkám semitským, a tuhle jsme se již dohodli: jednoho večera dovalíme půlku na louku pod lesem a upečeme si tu na rožni jedno takové patnácti- nebo šestnáctileté, buclaté, selátkově růžové zvířátko, ovšem samičku. Za dva tři roky vzalo by beztoho za své. A my se budeme dobře míti také jednou — na jejich útraty. A bude to skoro tak hezké, jako když mistr Bandouch vypravuje o své četnické kariéře v Horní Tuzle a o skopcích, jež jim tam na horách pekávali dobří domorodci.

Ale vrátím se k onomu svému uvažování. Měl jsem již srdce v úzkostech, neboť v duchu mém dospěl jsem k tomu, že těch osm korun nestačilo by ani, kdybych strávil prázdniny zde na dvorku při čerstvé sklenici, kdyžť přihnál se tu hlučně občan v bílé kazajce, s nímž nejednu těžkou cestu již jsem prodělal, a křičí, neboť jinak to snad ani neumí: „Pojedte s námi! Potřebuji lidi! Svážíme oves.“ A když jsem dopil, povídá: „Kolik máte? Zaplatím.“ Odmítl jsem velkopansky, neboť měl jsem teprve jednu — a již sedáme na fasuňk a již drkotá, skřípe a řinčí to nahoru k Mladovu, do polí na stráních obstoupených lesy. Neptejte se, jakou radost jsem měl, že takto byl náhle rozetnut gordický uzel mého beznadějného uvažování a že již jedu tedy na tu prázdninovou cestu!

Je sladko tak bez kabátu, bez vesty na sluníčku ohýbati se a poskakovati po několik hodin, koupati se ve svém potu, trestati psavé ruce za všechny neřesti, natropené mezi počestnými lidmi, až krvácejí, dáti se štípati plevami a obilním prachem, och, sladké je to — hlavně když je to prázdninová cesta. Řeči se vedou dravé a práce kvapem ubývá a se soumrakem vrací se člověk jako z vyhrané bitvy. A jak chutná pak večere, sklenka, dýmka, posezení a mariáš!

Tak jsem cestoval v tom týdnu několikrát, jsa střídmě den na cestách — polních, mohlo by se říci — a den při napravování údečků a oteklých svalů. Nutno říci, že po poslední cestě nebylo mi už nic napravovat: člověk brzo se aklimatizuje. Jako předešlé i poslední skončila v hospůdce, kde není sice lahůdek na vybranou, ale také nikoli vybou-

lených měšťáckých očí, trestajících člověka za propocenou košili.

To bylo včera. K jedenácté jsme dohráli. Byl jsem dokonale syt všech požitků toho dne a večera a mohl jsem se
5 věru odebrati k zakončení svého prázdninového cestování zaslouženým spánkem. Ale v koutě hraje se ještě dychtivý preferans, venku se rozpršelo pěkně, tak si tedy chvilenu ještě kibicneme. Chvilinka trvá do dvanácti a tu pomalu zhasíná elektrické světlo, jakž to činí již po několik neděl
10 v tuto dobu, poněvadž ve mlýně, který obdařil obec tímto pokrokem, staví se nová turbína. Hráčům nechce se však přestati. S nevelkou ochotou přináší hostinská — noční lampičku. Nemá prý svíčky a myslí si, že bude aspoň dříve konec. A tak tu sedíme, tři hráči, dva ospalí kibicové a hos-
15 tinská kol blikavého světélka jako v temné loupežnické díře. Za chvíli hostinská spí, můj soused podřimuje a mě již dávno nebaví pozorovati hru, jejíž tempo jest již také ospalé. Podivná setrvačnosti! Melancholický obraze!

Přivírám oči, pouštím malé obláčky dýmu, hladím sou-
20 sedova černého Cigána a sním.

Sním o slunci, které mě dnes tak prohřálo, o zlatých snop-
pech, které jsem zdvihal. Ve tmě sní se překrásně o zářících věcech. A pak si vzpomínám, že mi ukazovali patentní provaz, jehož se používá místo povřísla. Pokrok. Nikoli
25 bezcenný. Činí opravdu vázání i rozvazování snadnějším a rychlejším. Zdá se také laciný. Neřeknu však, že jest hezký. Když jsem tak stál nahoře na kopci uprostřed osluněných snopů svázaných širokým povřísllem, nic se mi nelíbil ten snop vedle svázaný důmyslným provázkem,
30 jako by krásné ruce vrhl někdo do okovů. Něco mne zabolelo.

Snop s povřísllem, toť věru jedna ze zvláště posvátných věcí našeho života. Jeho krása je vážná a drsná, promyšle-
na, řekl bych, a prosta změkčilosti a umělkovanosti, taková,
35 po jaké toužíme u moderních básní. Ale co to je snop bez povřísla? Svažme jej hedvábnou stuhou, bude to komické. Vážeme-li jej však takovým patentním provázkem, je to ošklivé a smutné. Lítost se člověka zmocní, jako vždy, když

kus krásy vyrve někdo ze života. A v tomto případě rve z něho krásu, s kterou jsme srostli, ničí posvátný symbol věků.

A přece ten provázek, osvědčí-li se, osvědčil-li se již, zvítězí. Krása snopu bude pokažena. Snad dokonce bude to počátek jeho neodvratného konce. Náš nářek jest více než sentimentalita, jako více než sentimentalita bylo by naše zaplakání, kdyby se nám vlaštovky nevrátily z jihu, kdyby nám mateřidouška na mezích vyhnula, kdyby včely nám vymřely ve všech úlech. Svaté právo máme na smutek, mizí-li nám ryzí symboly, o něž je opřen náš citový život. Ale není nutno vysvětlovati, proč přes veškeren nářek náš, i kdyby milióny cítily v tu chvíli shodně s námi, vítězí pokrok — v našem případě provázek, osvědčí-li se.

Vývoj našeho světa určují sta živelů, nejen krása. A nejen cit posvěcený tradicí. Co se dnes osvědčí z třech, z deseti, z padesáti hledisk, to zvítězí, i když z jednoho, z pěti, z dvaceti hledisk není to dobré. To je pokrok. Snad za půl století bude to zavrženo třeba pro něco, co se předtím osvědčovalo a znova osvědčuje, ale o tom nic prozatím nevíme. Prozatím je to dobré a nevyhnutelné.

Proto býti pokrokovým znamená chápati nevyhnutelné a snažiti se, aby co nejvíce prospělo tam, kde přináší dobro, a co nejméně škodilo tam, kde působí zlo.

Slovo pokrok je dnes u nás namnoze proskribováno. Také ovšem tak zneužíváno, že člověk opravdu nerad vypouští je z úst. Je skutečně vhodné, abychom jím neplýtvali, ale bylo by nebezpečno, kdybychom je ztratili. Naopak, jakmile vyskytují se houfně lidé, kteří všechno pokrokové zesměšňují, musíme zdvihnouti slovo z prachu a očistiti je. Pojem, s nímž se kryje, jest dobrý pojem.

Otázkou nutného sporu jest, je-li ta neb ona věc za pokrok vydávaná skutečně pokrok; jakmile však zesměšňuje se nám všechno pokrokové, pak stojíme před starou otázkou boje tmy proti světlu.

Pokrok jest a jest jím vše nové nebo změněné nebo nám navracené, co z více hledisk se osvědčuje, než z kolika eventuelně jest škodlivé. A tu ovšem neplatí v první řadě

hlediska nejširší všeobecnosti, nýbrž především a hlavně
hlediska řekněme odborová. Pokrokem jest vše, co kvalitou
zvítězí nad soutěží, co vyhovuje nové potřebě nebo lépe
vyhovuje potřebě staré. Atd. Pokrokem tedy — volíme-li
5 příklady hodně disparátní — jest stejně zlepšení smrtící
zbraně ve válečnictví jako moderní organizovaný volný
verš v poezii. Pokrok jest a jest nevyhnutelný; brániti po-
kroku znamená odporovati životu.

Zdá-li se nám pokrok v konstrukci smrtící zbraně škod-
livý z hlediska lidskosti nebo z hlediska poplatnických ka-
10 pes, jednali bychom přece reakcionářsky, kdybychom sna-
žili se tento pokrok zameziti (například zabitím vynálezce
před odhalením vynálezu); chceme-li jednati pokrokově,
jest nám na jiných stranách starati se o pokrok (například
15 povznášením demokracie v tom smyslu, aby byla schopna
zameziti svévolné a zájmům většiny škodlivé užívání zbraní
smrtících). To jest pak život, jak si jej život přeje, to jest
jediná vážná snaha o to, aby život zrál, a nikoli živořil. To
je také mužné ano k životu, bez fňukavého šilhání do mi-
20 nulosti nebo budoucnosti, které je ostatně i velmi pohodlné.

Pokrok jest mimo dobro a zlo; jak působí ve své době,
to záleží na organizaci a na úrovni společnosti, v níž se
udál. Stejnoměrný pokrok ve všech oborech lidské činnosti
a lidského cítění, to jest ideál, to jest meta. Dosáhne-li ji
25 lidstvo, bude moci mluvit o svém zralém věku. Byly ostat-
ně doby, kdy společenské celky, místně a časově velmi
omezené ovšem, nebyly tak příliš jí vzdáleny, jako jsme my
dnes. Kultura pak není nic jiného než takový stejnoměrný
pokrok na všech místech určitého společenského celku,
30 vedený jednotnou myšlenkou; tedy nejen stejnoměrný,
nýbrž i stejnosměrný. Slyším-li slovo kultura, vybaví se mi
vždy představa lesní školky dobře založené a šťastně přene-
sené do lesního života, takže každý stromek stejně pěkně
roste a zelená se na svém místě, ač každý je jiný, a nakonec
35 utvoří společně les. Líbí se mi tato představa, že je tak
prostá a přiléhavá a nepotřebuje estétských esejí.

Chce se nám namluviti, že kultura jest na štíru s po-
krokem, že kultura jest sakrosanktum a pokrok blasfemií.

To tvrdí lidé, o nichž jsem nedávno psal, že nemohouce býti řádnými občany, chytají se velekněžství. Jedni mají Ruskina, který nechtěl sednouti na železnici, druzí užívají hatmatilky ještě religiéznější. Zatím však vše, čemu říkáme kultura, všechno, co považujeme za nejdražší a nejvznešenější, vzniklo pomalu z maličkých prozaických pokroků a maličké prozaické pokroky přetvořily a přetvořují stále náš mozek a naše srdce, naše smýšlení a naši citlivost; filosofové a básníci zjišťují toliko fakt a estétové snaží se zkomoliti jeho význam. I z maličkých prozaických pokroků, které se dnes dějí, povstanou nové a posvátné kulturní hodnoty. 5 10

První železnice byla směšná mašina, které jedni se smáli, kterou druzí opovrhovali, které později mnozí a mnozí se báli nebo ji proklínali. Ale kdyby Ruskin ještě žil, kdyby železnice nepozorovaně i v jeho svět byla se vžila, jistě dělo by se i jemu to, co se děje nám, když tak stojíme někde vysoko a hledíce do zeleného kraje spatříme temného červíčka s bílým chocholem plížiti se hadovitě krajinou, mizeti a vylézati: viděl by docela krásnou, idylickou věc, vzbuzující sladké a melancholické pocity, anebo jako Verlaine zaúpěl by po dálkách, do nichž letí tyto vagóny. Kolik krásných stránek a krásných básní bylo napsáno již k chvále železnice, kolik obrazů namalováno, a přece nedohrála ještě svou úlohu jako rozněcovatelka básníků. A jak složitá jest úloha její v naší mysli vůbec, jaké dary poskytla naší citovosti, krátce: čím jest nám již nad svůj význam prostředku dopravního! A čím nám ještě bude! A což kdyby tak Ruskin spatřil aeroplán? Mohl by, opravdu mohl by jím opovrhnouti, jako opovrhl železnicí? Nebyla by to pak už jen tupost? Před velekněžími duševní kultury jest i aeroplán maličký prozaický pokrok, nehodný pohledu, natož snad básně. Ale my pocítili jsme již při jeho zrození majestát jeho a tušíme, čím nám bude v budoucnosti, a zase nikoli jako dopravní prostředek pouze. 15 20 25 30

Ale pokroky jsou v každém oboru, úchvatné aspoň pro odborníka. A my nemůžeme vědět, který z nich stane se možná příčinou hluboké změny v našem životě, v naší bytosti. Pokrok jest i v umění; v poezii znamená například 35

verš Whitmanův a Verhaerenův veliký pokrok, poněvadž ukázal lyrice cestu k rozšíření jejího bohatství tvarového i syžetového a k nové výraznosti: tyto věci jsou s to, aby přimkly nejúžejší lyrickou poezii k soudobému životu a smí-
5 řily básníka s občanem.

Pokrok jest také v politice a je tu stejně cenný a důležitý jako v kterémkoli oboru jiném. Pokrokiem jest i ten náš antiklerikalism, estéty proskribovaný, poněvadž přispívá k odcírkení a k zcivilnění života, k osvobození jeho od
10 pout svrchovaně zrezavělých. Ta všecka křečovitá hledání boha a vydupávání náboženství, to všecko estétské koke-
tování se starými kulty — poslední záchvaty zkomírající hypochondrie — budou jednou velmi směšny budoucnosti, beznáboženské budoucnosti lidstva. Podiví se, kterak mohli
15 lidé tak tápati od stromu ke stromu hledající lesa, kterak mohli hledati náboženství, nevidouce v naší době vedle modloslužby Zlatého Telete i to veliké naše pravé nábo-
ženství, náboženství práce a pokroku, vzrůstající na ryzí náboženství života...

20 Otázku, pokračuje-li svět, která se nám ironicky nad-
hazuje, ponecháme filosofům. Každá veliká láska je slepá. Nechtěť jest jí i naše láska k životu. Chceme žítí, a poněvadž život nestojí, nýbrž plyne a dává všemu vyvíjeti se, chceme
s ním pokračovati, milovati všecky nevyhnutelné změny,
25 nové a změněné potřeby. Chceme, aby se pokračovalo, aby-
chom pokračovali: ty a já, náš odbor, náš národ, naše spo-
lečnost. A cítíme přitom, že právě tento život plynoucí, vyvíjející se a pokračující jest neskonale krásnější, než by byl
život neměnný. Moderní filosofové dají velmi mnoho na
30 intuici. Nuže: v nejlepších chvílích svého života, kdy naše
schopnost intuice se probouzí a bystří, cítíme jasně, že
bychom zahynuli v životě zastaveném, že jsme celí stvoření
pro život, který plyne, a že my a vše, všecinko stržení jsme
v krásný a závratný pohyb nějaké nesmírné spirály. To
35 nám stačí.

Proto když nějaký pokrok zraňuje nás jako mne ten pro-
vázek místo povřísla na zlatém snopu, mohli bychom říci
postaru: Děj se vůle boží! Ale při tomto rčení hlava se

skláněla, kdežto my ji vztyčujeme. Pročež raději říkáme:
Ať žije život!

Tak jsem se ve svém snění vrátil k snopům, k poli a slunci
a má mysl jala se usínati ve zlaté mlze. Tu však zaplakala
děcka vedle v sednici. Hospodská se probudila: „Páni,
nechte toho, už jest jedna! Chci se také trochu vyspat.“
Hráči čekali již na toto slovo. Otevřel jsem oči na blikavou
lampičku a ospalé hosty. Vyšli jsme. Déšť přestal. Byla
vlažná noc.

5